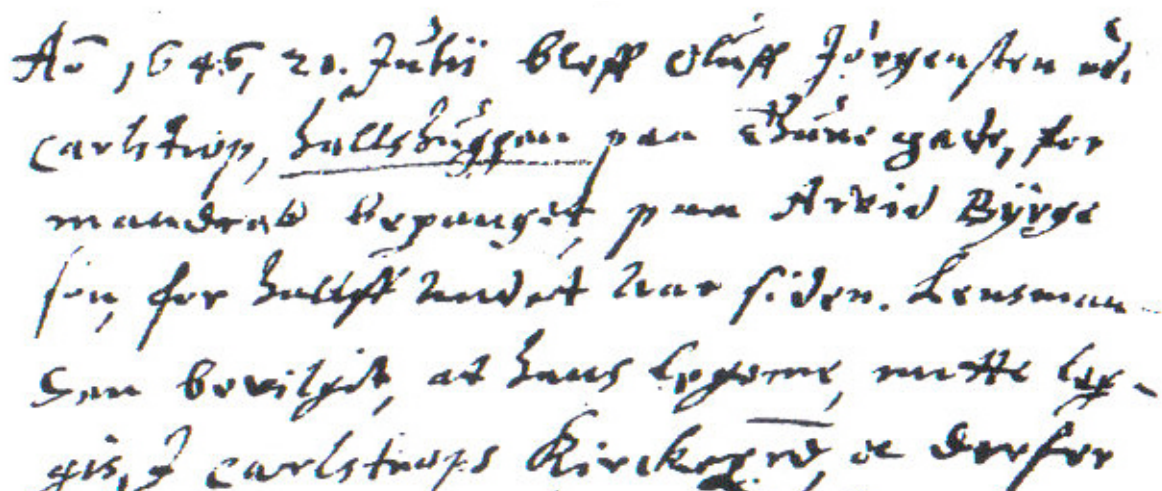

Halshuggen på Tune Gade - en grum historie og en lang række uafklarede spørgsmål

Af Kurt Hartvig Petersen

Ad 1646, 20. Julii bliff Oluff Jørgensen ad
Karlstrop, halshuggen paa Tune gade, for
manddrab begangt paa Arvid Byrge
sen, for halvdt andet Aar siden. Lensman
den bevilget, at hans Legeme, måtte be-
graves i Karlstrops Kirkegaard, og derfor

Vi er juli 1646. I godt et års tid har præsten efter kongelig bestemmelse skullet føre kirkebog, og nu må han gøre notat om en tragedie, som de uden tvivl har talt om længe i Karlstrup: Et bysbarn, Oluf Jørgensen, er blevet halshugget på Tune gade. Han har begået manddrab på en Arvid Byrgesen for halvandet år siden, altså i begyndelsen af året 1645. Lensmanden har dog bevilget, at Oluf må begraves på kirkegården i Karlstrup. Så meget står fast.

Hvem var Oluf Jørgensen?

Folketælling hører en langt senere tid til. Men fra 1600-tallet har vi en lang række såkaldte mandtaller over folk, som lensmanden havde pligt til at inddrive ekstraskatter hos – skatter, som kongen udskrev i tide og utide.

I 1643 udskriver kongen en Unions Penge Schatt. Blandt de i Roskildegårds Len, der skal betale, er Olle Jørgensen, gårdfæster i Karlstrup. Det kan være Oluf. I de næste halve års mandtaller optræder han ikke. Man skal huske, at gårdfæstere i de tider ikke sad voldsomt fast på gårdene, heller ikke i Karlstrup, hvor alle gårde og huse ejedes af Gammel Køgegård. Men da der i marts 1645 igen udskrives Unions Penge Schatt, står hans navn med lensskriverens flotte håndskrift som mejslet i granit: Oluff Jørgensen. Han er tydeligvis gårdfæster i Karlstrup. Til Sct. Hans 1646, hvor der udskrives Penge-, Kobber-, Tin-

og Kornskat, er Olufs plads blandt gårdfæsterne i Karlstrup overtaget af en Peder Oluffsen. Det kan ikke undre. Oluf må på dette tidspunkt være fanget ind og kun en uges tid senere bliver han henrettet på Tune gade.

Og hvem var så Arvid Byrgesen?

Kort og godt: Vi ved det ikke. Hans navn optræder ikke som begravet i Karlstrup kirkebog og ikke i skatte-mandtallerne hverken i Karlstrup eller de omliggende sogne. Og det skønt mandtallerne i reglen nævner både "landboer" (fæstegårdmændene), "gårdsæder", som er fæstere på mindre gårde, husmænd, "dreng" (dvs tjenestekarle) og håndværkere og møllere "uden avl". Arvid kan vi ikke finde. Og så er der frit slag for fantasien: Har han været en omstrejfer? En tilfældig gæst på kroen? Korporalskroen havde dengang i mere end hundred år ligget ved de hjulspor ved stranden, der var vejen mellem Køge og København. Og kom Oluf af en eller anden grund i klammeri med ham der? Hvad kan årsagen have været? Og hvordan slog Oluf ham ihjel? Med kniv? Med en spade? En hegnpæl?

Kan det tænkes, at drabet har fundet sted på Tune Gade, og at Oluf derfor partout skal henrettes på det selv samme sted? Kan Arvid være fra Tune og er han begravet der og kan vi ad den vej få et og andet at vide? Men nej: Kirkebogen for Tune-Snoldelev findes først fra året 1664. Et vildt gæt og endnu et spor, der ender blindt.

Havde vi dog bare haft udskrifter af retsforhandlingerne, men det har vi ikke. Oluf er blevet dømt på Tune herreds ting, men herredets tingbog findes først fra 1657. Ærgerligt! Retten sættes, sandsynligvis under åben himmel, i Tune. Forsædet føres af herredfogeden, på den tid en læse- og skrivekyndig bonde fra Kildebrønde. Havde Oluf levet 400 år før, kunne han nok være sluppet med en bod af en eller anden slags. Men i 1600-tallet er loven helt klar: "Hvor nogen kiøbstadsmand eller bunde gjør nogen manddrab, och det icke skier af vaade eller nødverge, och manddraberen gribes, bøde lif for lif.." Liv for liv...

Retten fører vidner. Det er en alvorlig sag at være vidne. Vidnerne indkaldes af herredfogeden og de skal sværge "mit uprachte fingre, at de ville sige sindingen". Vidner nogen løgnagtigt, "da straffis hand paa sine 2 fingre, och hans boslod vere forfalden til sit herskaf". Vi kan slutte, at ingen vidner er trådt frem og har hævdet, at der var tale om uheld eller nødværge. Ingen har vovet at prøve at redde Oluf. Man mister nødigt 2 fingre og Karlstrupfolkene ser ikke gerne gård eller hus blive inddraget af herskabet på Gammel Køgegård.

Det er ikke usandsynligt, at en så alvorlig sag har været forelagt Sjællands landsting, der havde til huse i nordre kapel i Sankt Bendts kirke i Ringsted. Men også her er tingbogen for 1640'erne gået til. Igen ærgerligt! Hvorom alting er: Oluf henrettes. Loven siger, at den dømtes herskab 6 dage før henrettelsen skal tilbyde at sende præsten, som "skal gifve hanom sacramentet och undervise hanom sin siels sallighed..." Vi må forestille os, at præsten fra Karlslunde-Karlstrup har taget turen til Tune, hvor Oluf må have været under forvaring på en eller anden måde. Præsten har formentlig også overværet henrettelsen.

Tune herred omfatter Karlstrup sogn og en halv snes andre sogne, og herredet hører til Roskildegårds len. Lensmanden er en adelig herre, der er udnævnt af kongen. Han skal sørge for, at domme eksekveres. Vi må forestille os, at der har været trængsel på Tune gade den 20. juli 1646. Der er ikke langt at gå fra Karlstrup til Tune, og der har sikkert været ikke få folk fra Karlstrup blandt de forfærdede tilskuere, da bødlen på lensmandens ordre svinger øksen. Bagefter tillader lensmanden, som nævnt, at Olufs afsjælede legeme begraves i Karlstrup, oven i købet på selve kirkegården. Mærkeligt nok gør præsten ikke et notat i kirkebogen om begravelsen, kun om henrettelsen. Så vi kan ikke vide, om misdæderen er blevet kulet ned i nattens mulm og mørke.

Men Oluf Jørgensen dukker op i kirkebogen i Karlstrup 11 år senere.

I 1657 finder vi dette notat:

(Sind is gbris bliff Dorte Olufsd
 2 Børn begraffne. Oluff is 11 uger
 gammel og nogle Uger Hans Fader
 var Oluff Jørgensen som for 11
 år siden bliff Rødt for Manddrab
 Engangt var Arvid Børgesen
 tempele belli Sættig. De Kisten
 som sin batten end Fader Oluff
 en from ærlig Mand for 1½ år
 siden død den begge af Pest
 1. Der var noget nær 3 uger gammel.
 1. Si den begge i en Kiste.

Her er, hvad der står i vore dages sprog: 19. december blev Dorte Olufsdatters 2 børn begravet. Den ene er Oluf, der er 11 år og nogle uger gammel. Han var søn af Oluf Jørgensen, som for 11 år siden blev henrettet for manddrab på Arvid Børgesen. Den anden er Kirsten, som Dorte havde med Peder Olufsen, en from og ærlig mand, der døde for 1½ år siden. Pigen var omkring 3 år gammel. Børnene døde begge af pest, og de kom i samme kiste...

Vi kan aflæse, at præsten finder det for godt at repetere drab og henrettelse og at Oluf Jørgensens kone Dorte blev siddende på fæstegården i Karlsunde og blev gift med den næste mand i gården. Og er præstens oplysninger rigtige, kan vi aflæse, at drengen Oluf – opkaldt efter faderen – må være undfanget først på året 1646 og født sidst på efteråret dette år, altså efter henrettelsen i juli. Oluf Jørgensen har altså, hvad også skatte-mandtallerne som nævnt ovenfor antyder, været på fri fod en tid og sandsynligvis det meste af et år efter drabet, der som nævnt fandt sted i de første måneder af året 1645. Hvordan det er gået til, at der pludselig er rejst anklage så lang tid efter udåden, kan vi ikke vide.

Dorte, der her før jul 1657 igen sidder enke, gifter sig senere for tredie gang. Denne gang med Oluf Nilausen, der overtager gården og enken,

der efterhånden må være en halvgammel kone. Ægteparret må være agtet i byen, da de i tidens løb bliver faddere til en række gårdmandsbørn. Den henrettedes kone bliver altså så langt fra skyet af folk.

For Dorte er målet endda ikke fuldt. Også den tredje mand dør fra hende og hun mister yderligere 3 børn. Vi kan kun gætte os til hendes tanker om alt det, hun skulle igennem i sit liv.

Har hun højst gravid stået på Tune gade den 20. juli 1646 og set bødlen løfte øksen? Har Oluf vidst, at hun ventede barn og har hun en sidste gang haft øjenkontakt med ham? Hvor hun har gjort af sig selv denne frygtelige dag?

.....

De fleste spørgsmål fik vi ikke svar på. Sådan er det med lokalhistorie, når kilderne svigter. Men vi kan jo bruge vores fantasi og prøve at forestille os, hvad de mennesker, vi støder på i lokalhistorien – og i historien som sådan – har tænkt og følt og gjort. Det, lige præcis det, er det interessante ved historie. Historie handler godt nok om udviklingen, men først og fremmest om mennesker.

Kilder:

Database: Arkivalieronline, Kirkebog for Karlstrup sogn 1645-1740

Lensregnskaber for Roskildegårds Len 1640-1660. Rigsarkivet

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedrørende. Gad 1889-90

Database: DAISY, Statens Arkivers samlinger

Dansk Kulturhistorisk Opslagsbog. Dansk Historisk Fællesforening 1991

Heilskov, Chr.: Herredsfogeder i Københavns amt indtil sidst i 17. århundrede. i: Fra Københavns amt 1950